

«Ми були українцями», або Колір квадрата

Юлій Швець

«Малевич»

Авторки сценарію Анна Паленчук, Дар'я Онищенко
Режисерка Дар'я Онищенко
Оператор Олександр Рошин
В ролях: Віталій Ажнов, Олександр Рудинський,
Олексій Горбунов, Ірма Вітовська
Україна, Сербія, Італія, Швейцарія, 2024

Віталій Ажнов у фільмі «Малевич».
Режисерка Дар'я Онищенко.
Україна, Сербія, Італія, Швейцарія. 2024.

Під зоряним небом Храму Венери парку римського Колізею італійці та гості Вічного міста дивились «Малевича» Дар'ї Онищенко¹. Зйомки ігрової біографічної стрічки почалися до повномасштабної війни, а продовжились уже в час її тривання. Прем'єра відбулася в листопаді 2024 року на кінофестивалі «Молодість».

Авторки сценарію Анна Паленчук та Дар'я Онищенко зосередились на «епізодах життя» відомого українського художника Казимира Малевича (1879–1935) в умовах пореволюційного більшовицького терору. Структурно фільм відтворює чотири епізоди останнього – супрематичного – періоду творчості художника: чорне, кольорове, біле і чисте полотно в підрамнику (як маніфест повної відмови від живопису), хоча об'єктом дослідження стали різні роки життя. На основну дію, обрамлюючи її, накладається «воєнна рамка» сьогодення, в якій актори, що грають головних персонажів фільму, виконують ролі наших сучасників. Історичні паралелі, кажучи відверто, надто прямолінійні, щоби стати органічними в фільмі, однак, зняті під час війни, мають певне виправдання, оскільки підкреслюють стійкі кордони між двома паралельними світами – імперським та українським, репресивним та вільним.

Головні персонажі – пролетарії абстрактно-художнього промислу Казимир Малевич (Віталій Ажнов) і Володимир Татлін (Олександр Новіков) – довго й часто влучно з'ясовують професійні стосунки в різноманітних локаціях, намагаючись віддати пальму першості й концептуальної свіжості виключно своїм роботам. Хто автор ідеї «чорного квадрата» – ось у чому питання. За ним проглядає цілий комплекс комічних життєвських амбіцій, якими сповнені художники. «Аристократ» Малевич майстерно приховує від чужого ока новаторські ідеї, а «пролетар» Татлін безсоромно шпигує, то засилаючи «козачків», то самостійно повзаючи по даху майстерні конкурента.

Долею театрального комізму забарвлені й стосунки Малевича з коханою дружиною (другою – Софією Рафалович

(Христина Федорак). Витоки сюжетів Майстра візуалізуються перемішуванням побутових «сцен життя» й високих «полотен мистецтва». Сімейна лінія навантажена взаєминами з талановитою ученицею (Марина Кошкіна), яка величає свого Вчителя не інакше як генієм і йде з ним на художньо-політичні авантюри.

Стосунки постреволуційної реальності з авангардним мистецтвом й надалі могли б зберігатися, якби в гру не вступив колишній мистецтвознавець старої школи, а нині ідейний чекіст Степан-Микола Ведмедев (Олексій Горбунов), котрий, «лише прагнучи порядку», чортом слідує по п'ятах за вільними художниками і з'являється то в білоруському Вітебську, то в українському Києві. Спочатку колишній професор намагається вести себе безпристрасно, щоб розібратися з «незрозумілими художниками». Але кожного разу його поведінка викликає комічний ефект, як тільки він демонструє дрімуче невігластво в царині авангарду. Його дружина (Ірма Вітовська) гірко мається, прагнучи в село, ближче до землі, не вповні, щоправда, усвідомлюючи, що життя там нищить страшний Голод.

Протистоїть «пореволюційному терору» в особі колишнього професора революційне плем'я веселих (попри голод і негарзди) художників, яке не визнає кордонів і таємно розмальовує абстракціями то стіну навпроти його будинку, то автозаки, якими возять нещасних. І тоді Степан-Микола виступає зі своєю сольною «партією». В день смерті дружини Малевича він тягне його в «контору» з облізлими стінами й починає гамселити з особливою пристрасстю, демонструючи дію законів марксизму та класової боротьби на практиці. Реалістичність і глибоке занурення в психологію персонажа завжди вирізняло гру Олексія Горбунова, й наразі його Степан – постать великого емоційного діапазону: чим кумедніше його бажання досягнути творчі пошуки митців, тим жажливіші прояви його влади над ними.

У фокусі фільму – не стільки формування і трансформація мистецьких поглядів Малевича (імпресіонізм, неоприми́тивізм, кубофутуризм, супрематизм), скільки актуалізована проблема його національної (само)ідентифікації.

¹ Рецензію на фільм див.: Анастасія Канівець. «Український чорний квадрат». *Кіно-Тепл*, №3, 2025.

Оскільки батько митця – Северин Малевич – мав польське походження, польська сторона приписує мистецькі й теоретичні надбання художника Польщі, забуваючи при цьому, що питання етнічного походження матері (полька чи українка) так і залишається відкритим.

Спробуємо внести ясність. Народився Казимир в Україні, дитячі роки його пройшли в селі поблизу Ямполя (нині Вінницька область). Москва була до Малевича непривітною: два рази там він так і не вступив в Художнє училище. А коли був уже зрілим художником, після відвідання художніх виставок за кордоном, його заарештовували та звинувачували в шпигунстві. В анкетах системно ідентифікував себе як «українець». Перед смертю від онкологічної хвороби в 1935 році в колишньому Петербурзі писав до друга: «ми обидва були українцями». Звісно, не було б з цього приводу питань, якби люди не бажали плутати питання етнічної й національної ідентифікації, яку людина обирає свідомо у зрілому віці.

Примітно, що кременна статура й широкі вилиці реального Казимира Малевича ніяк не відображаються в фактурі рафіновано-тендітного українського інтелектуала, яким виглядає головний герой у натхненному виконанні Віталія Ажнова. Втім, зернований стрижень і вольовий характер «першоджерела» актор зберігає, пропонуючи цілісний образ, що викликає довіру, навіть попри недоліки сценарію. У стрічці Дар'ї Онищенко окремими штрихами позначаються деякі з наведених формальних, хоча й суттєвих моментів життя Майстра, але головний акцент робиться на очевидних речах: у роботах художника у певні періоди домінували теми українського села, штучного Голоду тощо. Чималу увагу автори приділяють історії «Чорного квадрата», який вочевидь «являє все, що з людиною відбулось і що з нею відбудеться», переносячи, щоправда, 1915 рік (коли була написана картина) в пореволюційну дійсність. Але більш аргументовано вибудовані в стрічці паралелі між картинами художника та знятими з висоти пташиного польоту геометричними краєвидами українських полів, рік, лісів, доріг і просік (оператор Олександр Роцин).

Стрічка починається з появи жінок у чистому полі та улюбленої пісні Малевича «Гуде вітер вельми в полі» (що під час перегляду особливо корелювалося із зоряним римським небом) і закінчується засвіченим білим екраном. Попереду в українського генія було ще чимало випробувань, які він пройшов з гідністю, хоча й змушений був писати портрети «реалістичного» характеру в особливо важкі для нього 1932–1935 роки. Про заряджену енергію і пристрасну творчість Малевича досі точаться суперечки. Його теоретичні роботи, зокрема ключова «Супрематизм. Світ як безпредметність, або Вічний спокій», продовжують викликати цікавість професіоналів. Для широкого глядача неймовірно актуалізується його зневага до сильних світу сього, до світу того «сталевих порядку», який великий художник зумів переіграти, переправивши чимало своїх важливих картин в Європу і залишивши таким чином своє ім'я історії. Головне йому в житті вдалося.

25 червня, Рим

Фільм про підрозділ українських вибухотехніків

«Без права на помилку», документальний
Режисер Василь Київський
Оператор Володимир Кратінов
Продюсерка Вікторія Кратінова
Творче об'єднання «KyivSky», 2025

Вибухотехнічна служба Національної поліції України – один із найпрофесійніших підрозділів розмінування у світі. Вибухотехніки Нацполіції знешкоджують «кинджали», «калібри», «ланцети», «шахеда», авіабомби. Розмінують дамби, дороги, мости, школи.

Також вибухотехніки розмінують найскладніші пастки російських терористів, які не під силу звичайним саперним групам. Зокрема, у будівлі СБУ Херсонської області вибухотехніки зіштовхнулися зі справжнім «лабіринтом смерті» від російських спецслужб.

Документальний фільм «Без права на помилку» про цей підрозділ знімали у Харківській, Херсонській та Миколаївській областях. Також у ньому взяли участь міністр внутрішніх справ України Ігор Клименко та голова Нацполіції Іван Вигівський. Назва стрічки походить від гасла вибухотехніків «Без права на помилку».

Серед героїв, що знялись у фільмі, – командир вибухотехнічної служби Володимир Хоменко, командир херсонських вибухотехніків Володимир Перепелиця, командир вибухотехніків Миколаївщини Анатолій Чечельницький та інші титани розмінування. Це історії людей, які кожного дня ризикують власним життям заради безпеки інших. Стрічка – про силу духу, любов до своєї справи і віру в майбутнє.

На прем'єрі, яка відбулася 18 червня в одному зі столичних кінотеатрів, Володимир Хоменко сказав: «У фільмі немає спеціально побудованих сцен. Таким чином вдалося показати правду про життя людей, які кожного дня, розуміючи, на що вони йдуть, ризикують життям. Особливо ті люди, які отримали поранення, які вже підірвались, але вони повертаються в поле і знову й знову доводять те, що вони найкращі».

Для фільму «Без права на помилку» Святослав Вакарчук надав музику гурту «Океан Ельзи». У фільмі лунають пісні «Човен», «Квіти мінних зон», «Відповідь».

На прем'єрі стрічки були присутні герої фільму зі своїми родинами, їхні друзі та колеги, завітали і представники українських силових відомств, іноземних посольств та ООН.

За матеріалами інтернет-джерел